

Jacek M. Ruszkowski

Turystyka transgraniczna w Polsce jako narzędzie budowania współpracy na pograniczu wschodnim

---

Ekonomiczne Problemy Turystyki nr 3 (27), 259-275

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek M. Ruszkowski*

Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach

TURYSTYKA TRANSGRANICZNA W POLSCE JAKO NARZĘDZIE BUDOWANIA WSPÓLPRACY NA POGRANICZU WSCHODNIM

*Fenomen pogranicza stanowi to,
że jest on jednocześnie granicą rozłamu
i okręgiem, gdzie odbywa się wymiana kulturalna
i wzajemne przenikanie różnych grup mieszkańców*
Samuel P. Huntington

Streszczenie

Turystyka jest działalnością stymulującą rozwój nie tylko terenów wiejskich i pobudzającą aktywność ekonomiczną społeczności lokalnych. Odgrywa ona szczególną rolę na terenach leżących na wschodnim pograniczu Polski. Jest jednym z narzędzi podnoszących konkurencyjność gmin i województw tego obszaru. Artykuł jest próbą przedstawienia turystyki transgranicznej jako jednego z narzędzi budowania wielopłaszczyznowej współpracy na pograniczu wschodnim. Z uwagi na ograniczenia wynikające z wymogów redakcyjnych artykuł traktuje o problematyce zawartej w tytule głównie na przykładzie Białorusi i Ukrainy.

Na możliwość wzrostu konkurencyjności regionów przygranicznych poprzez turystykę wskazuje się również w dokumentach określających zakres współpracy w ramach euroregionów. Współpraca transgraniczna w euroregionach stwarza możliwość wykorzystania środków pomocowych Unii Europejskiej przeznaczonych dla krajów członkowskich oraz bezpośrednio z nimi sąsiadujących. Działalność turystyczna w wielu przypadkach staje się istotnym czynnikiem poprawy konkurencyjności lokalnych społeczności i regionów. Wiele programów oraz projektów planowanych i realizowanych

---

* Adres e-mail: jacek.ruszkowski@gallus.edu.pl.

uwzględnia bilateralną współpracę przedstawicieli jednostek i samorządów beneficjentów po obu stronach granicy. Współpraca transgraniczna gwarantuje przepływ doświadczeń pomiędzy regionami różnych państw, ułatwia rozwój turystyki; zapewnia koordynację rozbudowy infrastruktury po dwóch stronach granicy państwowej, prowadzi do kulturowego i edukacyjnego rozwoju regionu, jest równocześnie narzędziem promocji. Wszystko to powoduje, że przyczynia się ona także do rozwoju gospodarczego obszarów pogranicza i aktywizacji społeczności lokalnych.

Słowa kluczowe: turystyka obszarów pogranicza, współpraca transgraniczna, polityka turystyczna Unii Europejskiej, euroregiony, europejska polityka sąsiedztwa.

Wprowadzenie

Region transgraniczny w znaczeniu przyrodniczym to obszar obejmujący część przestrzeni geograficznej (przyrodniczej, społeczno-gospodarczej, kulturalnej), która bezpośrednio przylega do granicy państwowej i dotyczy terenów sąsiadujących ze sobą krajów. Według *Słownika geograficznego* region transgraniczny to region społeczno-ekonomiczny znajdujący się po obu stronach granicy państwowej. Do pewnego momentu mógł się on charakteryzować przynależnością do jednego państwa, a w wyniku wojny lub porozumień międzynarodowych został podzielony. Samo otwarcie granicy tych obszarów jest jedynie początkiem, pierwotnym impulsem dla procesu przełamywania ich peryferyjności, pozwala bowiem na samoczynne nawiązanie (lub niekiedy odtworzenie) powiązań społecznych i historycznych. Ważnymi aspektami kształtowania regionów pogranicznych (w tym zwłaszcza ich współpracy transgranicznej w zakresie szeroko rozumianej turystyki) powinny być także właściwie postrzeżone:

- a) środowisko przyrodnicze – przykładowo, gdy granica przecina jednostki fizycznogeograficzne o jednolitej charakterystyce, zwłaszcza objęte lub wskazane do objęcia ochroną z uwagi na swoje szczególne walory ekologiczne, turystyczne itp.;
- b) ochrona zabytków kultury materialnej i niematerialnej – szczególnie w rozdzielonych granicą obszarach, które posiadają wspólną historię.

Polska ze względu na swoją pozycję w Europie jest krajem tranzytowym na osi Wschód–Zachód i Północ–Południe. Po zmianach geopolitycznych, które miały miejsce w Europie Środkowej i Wschodniej w latach 1989–1999, wzrosło znaczenie tej pozycji jako głównego szlaku łączenia krajów Europy Zachodniej i Środkowej ze Wspólnotą Niepodległych Państw. Skomplikowana i problema-

tyczna (technicznie i organizacyjnie) jest polska granica wschodnia mająca charakter strategiczny, gdyż dotyczy sąsiadów z czterech politycznie różnych krajów: Rosji (Okręg Kaliningradzki), Litwy, Białorusi i Ukrainy¹. W obecnej sytuacji geopolitycznej europejska polityka sąsiedztwa stała się jednym z priorytetów polskiej polityki zagranicznej na lata 2012–2016. Polska zwraca szczególną uwagę na rozwijanie przyjaznych i partnerskich stosunków ze swoimi wschodnimi sąsiadami. Po przyjęciu dokumentów stanowiących fundament współpracy transgranicznej, w tym: Europejskiej konwencji ramowej o współpracy transgranicznej, Europejskiej karty samorządu terytorialnego oraz Europejskiej karty regionów granicznych i transgranicznych Polska od początku lat 90. aktywnie współuczestniczy w tworzeniu euroregionów, których celem jest rozwój współpracy gospodarczej, rozbudowa infrastruktury, ochrona środowiska, turystyka i działalność kulturalno-edukacyjna w duchu zrozumienia, tolerancji i partnerstwa.

1. Europejska polityka sąsiedztwa

Spośród państw Europy Środkowej tradycyjnie najbardziej zaangażowana w promocję wymiaru wschodniego była Polska, która już od początku lat 90. XX w. przywiązywała szczególną wagę do kontaktów ze wschodnimi partnerami. Minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski do priorytetów zaliczył utrzymanie dobrych stosunków z sąsiadami, szczególnie ze Wschodu, oraz utworzenie nowych struktur regionalnych w Europie Środkowej i Wschodniej.

Celem europejskiej polityki sąsiedztwa (EPS) jest dzielenie się korzyściami, jakie daje Unia Europejska, z krajami sąsiedzkimi oraz wzmacnianie stabilności, bezpieczeństwa i dobrobytu w regionie. EPS ma zapobiegać pojawianiu się nowych linii podziału pomiędzy rozszerzoną Unią a jej sąsiadami oraz zaoferować im szansę uczestniczenia w różnych działaniach Unii w ramach zacieśnionej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa oraz współpracy politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Na płaszczyźnie gospodarczej EPS oferuje krajom sąsiedzkim preferencyjne stosunki handlowe, udział w rynku wewnętrznym

---

¹ *Institutionalne podstawy europejskiej współpracy transgranicznej*, www.ur.edu.pl/file/6535/02-Lechwar (15.02.1013).

Unii Europejskiej, lepsze powiązania z Unią (np. w dziedzinie energetyki, transportu i telekomunikacji, a także turystyki), możliwość uczestniczenia w niektórych programach Unii oraz zwiększoną pomoc finansową i techniczną, a także wsparcie dla rozwoju turystyki i to nie tylko przygranicznej². Zaplanowany budżet polityki sąsiedztwa Unii Europejskiej na lata 2007–2013 wynosił łącznie 12 mld euro i mimo kryzysu miał dużą szansę na wykonanie. Po kilku latach realizacji nowej polityki sąsiedztwa Unii wobec krajów z nią sąsiadujących możemy stwierdzić, że wyniki są zachęcające. EPS gwarantuje bliskie stosunki z Unią Europejską 16 państwom leżącym na wschód i południe od Unii. Państwa te korzystają ze zwiększonej wymiany handlowej, ułatwień w ruchu turystycznym oraz z pomocy przy wdrażaniu reform

W 2011 r. wznowiono realizację polityki sąsiedztwa, skupiając się głównie na wspieraniu rozwoju demokracji oraz wzrostu gospodarczego. W opublikowanym po raz pierwszy od tego czasu sprawozdaniu – *EPS: praca na rzecz bliższego partnerstwa* – podkreślono zachęcające osiągnięcia w dziedzinach handlu i turystyki, równocześnie informując o nierównomiernym postępie w realizacji reform politycznych i demokratycznych. O zainteresowaniu Unii Europejskiej problemami polityki turystycznej wobec krajów Europy Wschodniej świadczą wysiłki i rezolucje podejmowane przez Parlament Europejski już w 2007 r., czego przykładem były: *Nowa europejska polityka turystyczna: ku silniejszemu partnerstwu na rzecz turystyki w Europie*, rezolucja Parlamentu Europejskiego z 29 listopada 2007 r. w sprawie odnowionej polityki turystycznej Unii Europejskiej: *Ku silniejszemu partnerstwu na rzecz turystyki europejskiej* (2006/2129(INI)). Parlament Europejski; uwzględniając komunikaty Komisji zatytułowane: *Odnowiona polityka turystyczna UE: Ku silniejszemu partnerstwu na rzecz turystyki europejskiej* (COM(2006)0134) *Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej* oraz *Turystyka i polityka wizowa UE*.

- a) podkreśla znaczenie turystyki dla Europy, w tym również turystyki z krajów trzecich;

---

² T. Kapuśniak, *Wymiar wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej. Inkluzja bez członkostwa?*, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2010.

- b) podkreśla w szczególności potrzebę uproszczenia procedur wizowych na zasadzie wzajemności oraz obniżenia kosztów wiz turystycznych umożliwiających wjazd do państw członkowskich Unii Europejskiej³.

Na uwagę zasługuje fakt, że w 2012 r. odnotowano znaczący postęp w negocjowaniu bezwizowego ruchu turystycznego między Unią Europejską a krajami Europy Wschodniej. Plany działania realizowane są w kilku krajach. Budżet polityki sąsiedztwa Unii na lata 2007–2013 wynosi łącznie 12 mld euro⁴. Mimo kryzysu suma dotacji i pożyczek dla wspomnianych regionów wzrosła w 2012 r. Oprócz wspierania reform politycznych pieniądze te wykorzystywane są w praktyczny sposób do podniesienia poziomu życia. Celem tej polityki jest zwiększenie dobrobytu, stabilności i bezpieczeństwa w krajach Europy Wschodniej oraz budowanie świadomości społeczności lokalnych w zakresie możliwości osiągnięcia znacznych korzyści z bezpośredniego uczestnictwa w projektach współpracy transgranicznej, w tym także w turystyce.

Rynek wschodni może być bardzo wartościowym i ciekawym kierunkiem nie tylko do uprawiania turystyki, ale i jako obiekt poznawczy, a później jako miejsce destynacji dla zagranicznych turystów. W ciągu ostatnich kilku lat kraje położone we wschodniej Europie cieszyły się szczególnym zainteresowaniem cudzoziemców, którzy regularnie odwiedzali małe wioski, gdzie mogli spędzić swój urlop w zgodzie z naturą. Taka niszowa branża turystyczna ma na celu promowanie tzw. alternatywnej i ekologicznej turystyki. Dla turystów ważne jest, aby ich wypoczynek odbywał się bez zakłócania naturalnego sposobu życia mieszkańców i nie wprowadzał żadnych dodatkowych zmian w ich życie. Pomimo niepewnej sytuacji finansowej taki rodzaj turystyki cieszy się coraz większą popularnością. Turystyka ekologiczna ma wiele zalet, a jedną z nich jest to, że wspiera ona rozwój lokalnej branży turystycznej w sposób przyjazny dla środowiska. Poza tym turystyka tego typu prowadzi do bardziej zrównoważonego wzrostu gospodarczego, z którego czerpią profity nie tylko znane kurorty, ale także lokalne społeczności. Istnieje wiele możliwości dla miłośników ekoturystyki, zwłaszcza w krajach południowo-wschodniej Europy.

---

³ DzUrz. C 193 E z 17 sierpnia 2006 r., s. 325; DzUrz. Unii Europejskiej C 297 E/185 z 20 listopada 2008 r.

⁴ *Ibidem*.

Tematyka obszarów pogranicza i związanych z nimi problemów społecznych, politycznych i gospodarczych ma w polskiej literaturze i nauce bogatą tradycję. Po II wojnie światowej obszary te poddane były specjalnemu reżimowi i presji kontroli, które w rezultacie prowadziły do stagnacji, a często nawet regresu życia społeczno-gospodarczego na tych terenach. W świadomości Polaków do początku lat 90. funkcjonowały pojęcia: „ściana wschodnia” czy „żelazna kurtyna”, które dla dobra ówczesnego bezpieczeństwa narodowego być utrzymywane i ciągle uszczelniane. Po 1989 r., kiedy to Polska wkroczyła na drogę przemian społeczno-gospodarczych, koncepcja prowadzenia polityki specyficznej autarkii upadła i zaczęto czynić starania (wzorem krajów Unii Europejskiej) zmierzające do aktywizacji obszarów pogranicznych.

Po upadku systemu totalitarnego w Europie pod koniec lat 80., współpracując ze społecznościami lokalnymi z zagranicy, Polska zaczęła powoływać do życia związki transgraniczne zwane ogólnie euroregionami. Mianem euroregionów określa się porozumienie regionów przygranicznych o współpracy transgranicznej. Określenie to używane jest w odniesieniu do dowolnej współpracy na płaszczyźnie społecznej, kulturalnej i gospodarczej między dwoma lub większą liczbą państw i ich władzami lokalnymi. Region transgraniczny to pewien obszar zlokalizowany po obu stronach granicy, charakteryzujący się pewnym stopniem jednorodności, eliminujący formalizację granicy państwowej, zmierzający do zwiększenia stopnia rozwoju i statusu regionu, propagujący współpracę ponadgraniczną oraz tworzenie organizacji lub instytucji reprezentujących obszary graniczne. W ślad za Europejską kartą regionów granicznych i transgranicznych (dokument uchwalony przez Radę Europy 19 listopada 1981 r. i przyjęty przez Polskę w 1995 r.), na której wzorują się obecnie wszystkie społeczności europejskie, współpracę transgraniczną należy rozumieć jako współpracę sąsiedzką przylegających do siebie regionów granicznych lub współpracę zagraniczną władz szczebla lokalnego i regionalnego oraz organizacje i instytucje je reprezentujące.

Za Europejską kartą regionów granicznych i transgranicznych, na której wzorują się obecnie wszystkie społeczności europejskie, współpracę transgraniczną należy rozumieć jako współpracę sąsiedzką przylegających do siebie regionów granicznych lub współpracę zagraniczną władz szczebla lokalnego i regionalnego, organizacji lub instytucji reprezentujących obszary graniczne. Pomaga ona w łagodzeniu niekorzystnych następstw istnienia granic oraz przezwyciężaniu skutków położenia terenów przygranicznych na obrzeżach naro-

dowościowych państw macierzystych, jak również poprawie warunków życia zamieszkującej te obszary ludności. Współpraca transgraniczna w tym rozumieniu ma na celu popieranie każdej formy wspólnego działania mającego na celu umocnienie i rozwój kontaktów sąsiedzkich między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwu albo większej liczby stron.

Euroregion to również „formalna struktura współpracy transgranicznej skupiająca przedstawicieli szczebla lokalnego, a także w uzasadnionych przypadkach partnerów gospodarczych i społecznych z makroskali”⁵. Wzorując się na bogatych doświadczeniach w zakresie współpracy transgranicznej krajów Europy Zachodniej można wymienić 6 głównych dziedzin, w których ta współpraca się rozwija: 1) ekonomia; 2) transport i komunikacja; 3) problemy zatrudnienia; 4) edukacja i kultura; 5) ochrona środowiska i gospodarka przestrzenna oraz 6) turystyka. Dla realizacji powyższych celów Unia Europejska i inne kraje Europy stosują wiele instrumentów. Należą do nich m.in.: rozbudowa wspólnej infrastruktury technicznej, wspieranie transgranicznej współpracy kulturalnej, doskonalenie metod ochrony środowiska poprzez wdrażanie i konsekwentne egzekwowanie stosowanych narzędzi, intensyfikacja trwałego transgranicznego zagospodarowania przestrzennego i wspólnej polityki regionalnej turystycznej. Wieloletnie doświadczenia krajów Unii Europejskiej i innych z nią sąsiadujących sprawiły, że obecnie w Europie widać wspólne, skoordynowane działania w euroregionach polepszające i przyspieszające wzrost gospodarczy, za którym szybko podąża rozwój tych obszarów. Granice utraciły obecnie w znacznej mierze swą dawną rolę separującą państwa narodowe.

2. Współpraca transgraniczna Polski i Ukrainy na przykładzie euroregionów „Bug” i „Karpaci”

Polska dzięki swojemu położeniu jest atrakcyjnym państwem tranzytowym na osi Wschód–Zachód i Północ–Południe. Po zmianach geopolitycznych, które zaszły w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991, wzrosła ranga osi łączącej w układzie równoleżnikowym państwa zachodniej i środkowej

---

⁵ J. Ruszkowski, *Polsko-ukraińska współpraca transgraniczna w ramach euroregionów*, Instytut Ekonomiki i Przedsiębiorczości w Tarnopolu–Wyd. WSZMiJO w Katowicach, Tarnopol 2004, s. 17–27.

Europy z krajami Europy Wschodniej. Szczególnego znaczenia nabiera polska granica wschodnia, tym bardziej iż od 1999 r. stała się ona wschodnią granicą NATO, a od maja 2004 r. – wschodnią granicą Unii Europejskiej. Skłania to do znacznie większego zainteresowania się wschodnim pograniczem Polski zarówno przez władze państwowe, jak i administrację samorządową.

Pomysł utworzenia Euroregionu „Bug” pojawił się po raz pierwszy na konferencji polsko-ukraińskiej w Kazimierzu Dolnym w 1992 r. Konferencja ta poświęcona była współpracy gospodarczej, funkcjonowaniu samorządów oraz współpracy miast i gmin. Proponowana pierwotnie nazwa „Ściana wschodnia” została zamieniona na Euroregion „Bug”. Umowę o współpracy w ramach tego euroregionu podpisano 26 września 1995 r. w Łucku na Ukrainie. Nadano mu nazwę Związek Transgraniczny Euroregion „Bug”⁶. Dobór terenu do niego wchodzącego był uzasadniony bliskością geograficzną i wieloma związkami gospodarczymi, kulturowymi i społecznymi. Euroregion objął po stronie polskiej (po reformie administracyjnej kraju) województwa: lubelskie, mazowieckie, świętokrzyskie i podkarpackie, po stronie ukraińskiej – obwód wołyński, a białoruskiej – brzeski. Euroregion „Bug” obejmuje trójstronne stosunki na granicy Polski z Ukrainą i Białorusią, a głównym jego celem jest tworzenie warunków rozwoju społeczno-gospodarczego oraz współpracy naukowo-kulturalnej na obszarach przygranicznych sąsiadujących państw⁷.

Polska część Euroregionu „Bug” leży między Wisłą a Bugiem i obejmuje Wyżynę Lubelską, Roztocze, Kotlinę Sandomierską i Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Na Polesiu w Poleskim Parku Narodowym występują najciekawsze i najbardziej atrakcyjne zbiorowiska reliktywnej flory i fauny bagienno-wodnej, natomiast na Roztoczu Środkowym leży Roztoczański Park Narodowy z otaczającą go kilkudziesięciohektarową otuliną. Urozmaicona rzeźba terenu, zróżnicowanie klimatyczne i glebowe decydują o bogatej szacie roślinnej z licznymi endemitami. Dla rozwoju współpracy transgranicznej opracowano w ramach Instytutu Ochrony Środowiska i Instytutu Turystyki „System transgraniczny obszarów chronionych (TOCH) o wiodącej funkcji turystycznej

---

⁶ A. Kaczmarek, J. Ruskowski, *Euroregions on the Polish-Ukrainian Borderland as an Important Link of European Integration*, „Journal of European Economy” 2002, TANE Termopil. vol. 1, s. 268–278.

⁷ *Особливості та перспективи розвитку українсько-польського івробітництва транскордонного сп івробітництва у галузі туризму*, www.er.nau.edu.ua (18.10.2013).

w rejonie wschodniej granicy Polski” i jest realizowany. Celem koncepcji jest głównie ochrona najcenniejszych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym obszarów w rejonie wschodniej granicy Polski oraz terenów Ukrainy i Białorusi.

Ukraińska część euroregionu to krajobraz leśno-bagienny. Na obszarze Pojezierza Szackiego rozciąga się Szacki Park Narodowy, park krajobrazowy oraz liczne rezerваты z mnogością różnorodnych gatunków roślin i zwierząt, często objętych ochroną. Zgodnie ze statutem Euroregion „Bug” realizuje różnorodne aspekty rozwoju współpracy regionalnej, lecz dominującym celem jest poprawa warunków życia jego mieszkańców poprzez wykorzystanie atutów położenia geograficznego, wspieranie rozwoju społeczno-ekonomicznego, właściwe zagospodarowanie przestrzenne, rozwój komunikacji, transportu, łączności, turystyki, ochronę zasobów i walorów środowiska przyrodniczego, wykorzystanie wspólnego dziedzictwa kulturowego oraz wspólne działania na rzecz budowy porozumienia między narodami. Dla realizacji powyższych celów w ramach Euroregionu „Bug” działa 5 grup roboczych, w tym ds. sportu i turystyki⁸.

Dzisiaj współpraca między sąsiadami układa się bez większych zakłóceń. Polska była pierwszym krajem, który uznał deklarację o niezależności państwa ukraińskiego po rozpadzie ZSRR. Współpraca gospodarcza Polski z Ukrainą ma ogromne perspektywy, a istniejące obecnie trudności wynikają z opóźnień w realizacji po stronie ukraińskiej nieodzownych reform gospodarczych i społecznych. Nie mniej współpraca ta ma tendencję do szybkiego rozwoju. Z tym sąsiadem Polska ma również najdłuższą granicę wschodnią – 530 km. Zbieżność interesów geopolitycznych Ukrainy i Polski w makroskali powinna doprowadzić w przyszłości do polepszenia stosunków w skali regionalnej i lokalnej⁹. Z punktu widzenia układów komunikacyjnych, drogowych i kolejowych największe znaczenie ma węzeł Medyka–Przemyśl (trasa A-4 oraz linia kolejowa Przemyśl–Lwów–Kijów–Odessa). W przyszłości, jeżeli trasa Via Intennarc nabierze większego znaczenia, wzrośnie rola regionu Rawy Ruskiej. Wzrasta

---

⁸ A. Limański, J. Ruskowski, *Zmiany w światowym popycie turystycznym w świetle globalizacji gospodarki*, w: Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 5. Економічна думка, Тернопіль 2002, s. 168–173.

⁹ A. Dominik, A. Kaczmarek, J. Ruskowski, *Rosja i jej byłe imperium. Środowisko – surowce – gospodarka – transformacje*, Katowice 1997.

także sukcesywnie znaczenie regionu Chełm-Dorohusk, pozwalając na bezpośrednie połączenie Lublina z Wołyniem i Kijowem.

Pewne różnice zdań i nieporozumienia dwustronne powodują, że idea zagospodarowania przestrzennego nie doczekała się jeszcze konkretnych opracowań¹⁰. Dla celów poznawczych, aplikacyjnych i promocyjnych projektuje się wspólne wydanie atlasu geograficzno-ekonomicznego poświęconego kwestiom przyrodniczym, demograficznym, społecznym, ekonomicznym i turystycznym pogranicza polsko-białorusko-ukraińskiego. Ponadto projektuje się badania nad układem infrastruktury technicznej oraz tworzeniem wspólnych przedsięwzięć finansowych i gospodarczych po obu stronach granicy. Szczególną uwagę zamierza się skoncentrować na kwestiach ekologicznych. Jednym z priorytetowych zadań byłoby oczyszczenie wód Bugu, który płynie w kierunku centralnej Polski, zaopatruje w wodę pitną m.in. Warszawę. Temu celowi poświęcony jest projekt „Czysty Bug”.

W 1998 r. Euroregion „Bug” po raz pierwszy otrzymał pieniądze z Programu Małych Projektów Euroregionalnych PHARE. Z pieniędzy tych finansowano Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego w Zwierzyńcu i zorganizowano Międzynarodowy Festiwal Sportu Dzieci i Młodzieży w Zamościu.

Również na obszarze drugiego na pograniczu polsko-ukraińskim Euroregionu Karpackiego utworzonego w 1993 r., widać dużą aktywność władz samorządowych w dziedzinie realizacji inicjatyw integracyjnych. Dowodem na to może być m.in. dofinansowanie dwóch projektów z funduszu PHARE: „Transgraniczne forum samorządowe” oraz „Strategia polsko-ukraińska warunkiem efektywnej współpracy transgranicznej”. Oba projekty powstały przy ścisłej współpracy powiatu bieszczadzkiego z rejonem Stary Sambor¹¹. „Rozwój Kraju ze Starego Sambora” to program dotyczący współpracy transgranicznej na przykładzie aktywnie działających jednostek samorządowych na pograniczu wschodnim przy współudziale środków unijnych. Łącznie na realizację projektów z Funduszu PHARE /SPF/ przyznano dla Euroregionu „Bug” kwotę ponad 115 tys. euro, które zostały wykorzystane na wsparcie dla projektów realizowanych na terenie obwodu wołyńskiego, Lwowa, Łucka, Szacka i Włodzimierza.

---

¹⁰ W. Malendowski, M. Szczepaniak, *Euroregiony – mosty do Europy bez granic*, Elipsa, Warszawa 2000, s. 186–189.

¹¹ J. Ruszkowski, *Dylematy rozwoju turystyki w XXI wieku*, Instytut Ekonomiki i Przedsiębiorczości w Tarnopolu, Tarnopol 2007.

Inne formy współpracy podjęto w dziedzinie turystyki i ochrony środowiska. Komisja zajmująca się tą problematyką (kierowana przez stronę polską) przygotowała do publikacji pierwszą mapę ukazującą Euroregion Karpacki oraz informację o możliwościach rozwoju turystyki na jego obszarze. Przewidywać można, że współpraca z Ukrainą, w tym współpraca transgraniczna, będzie się nadal rozwijała. W szczególności dotyczy to przejść granicznych, kolejowych i drogowych oraz obszarów do nich przylegających, których znaczenie powinno wzrastać¹².

3. Polsko-białoruska turystyka przygraniczna – aspekty ekonomiczne

Kontakty w postaci tzw. turystyki przygranicznej niosą ze sobą korzyści dla regionów, które w niej współuczestniczą¹³. Wynikają one z możliwości zniesienia barier dla małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie przepływu technologii, kapitału, produkcji i usług oraz szeroko pojętej wymiany handlowej wynikającej zwłaszcza z różnic cenowych. Należy pamiętać, że turystyka przygraniczna to nie tylko korzyści ekonomiczne, ale i społeczne polegające na zniesieniu barier w zakresie wzajemnej komunikacji przygranicznej.

Problematyka ekonomicznych aspektów turystyki przygranicznej jest obecnie jednym z istotnych, wciąż aktualnych zagadnień badawczych. Procesy turystyki przygranicznej mającej charakter zaopatrzeniowy dotyczą wielu krajów – nie tylko słabo rozwiniętych czy też rozwijających się. Jak powszechnie wiadomo, dominującym celem przyjazdu cudzoziemców przekraczających granicę polsko-białoruską było i nadal jest dokonywanie zakupów. Średnie wydatki poniesione w Polsce przez cudzoziemca przekraczającego zewnętrzną granicę Unii Europejskiej na polsko-białoruskim pograniczu według danych za trzeci kwartał 2011 r. wynosiły ok. 612 zł. Z kolei Polaka na Białorusi – ok. 216 zł. Do towarów najchętniej kupowanych w Polsce przez przyjezdnych z Białorusi

---

¹² B. Ślusarczyk, J. Koniuch, *Rozwój współpracy transgranicznej na podstawie aktywnie działających jednostek samorządowych realizujących programy przy współudziale środków unijnych, opracowanie wykonane na Uniwersytecie Rzeszowskim*, z. 11, www.ur.edu.pl/pliki/-Zeszyt11/50 data (18.10.2013).

¹³ J. Ruskowski, *Promocja turystyki przygranicznych regionów Polski – możliwości i ograniczenia*, w: *Problemy współczesnego marketingu*, red. T. Kramer, Wyd. WSMiJO w Katowicach, Katowice 1999, s. 311–321.

należały: materiały budowlane, sprzęt gospodarstwa domowego, środki czystości, artykuły kosmetyczno-toaletowe, obuwie i towary żywnościowe. W trzecim kwartale 2011 r. wzrosły zakupy artykułów żywnościowych i innych w sieciach Auchan, Biedronka – dokonywane przez cudzoziemców zmotoryzowanych, przywożących do Polski głównie paliwo, zaś w drodze powrotnej dokonujących zakupów zaopatrzeniowych i przeznaczonych na dalszą odsprzedaż. Takim wyjazdem jest też tzw. turystyka wycieczkowa do Białegostoku i dokonywanie zakupów w sieci Auchan, na obrzeżach miasta, w odległości ok. 83 km od przejścia w Kuźnicy Białostockiej. Polacy najchętniej dokonywali zakupów w odległości do 50 km na terenie Białorusi (ok. 90%), z kolei Białorusini na terenie Polski w tej samej odległości w 63%. Według Urzędu Statystycznego w Rzeszowie prawie 60% cudzoziemców (z czego 94,9% to Białorusini) przekraczało granicę polsko-białoruską (styczeń – wrzesień 2011 r.) kilka razy w tygodniu. Duży odsetek zarówno cudzoziemców, jak i Polaków stanowiły osoby przekraczające granicę kilka razy w miesiącu (ok. 22% cudzoziemców i 20% obywateli Polski)¹⁴. Około 10% cudzoziemców i ponad 13% Polaków przekraczało granicę codziennie. Ta ostatnia grupa czyni to zawodowo, pozyskując z tego tytułu dość znaczne dochody. Wśród osób przekraczających granicę polsko-białoruską dominowali mieszkańcy miejscowości znajdujących się w odległości do 50 km od granicy (82% Białorusinów i prawie tyle samo Polaków).

4. Rola turystyki dla województw pogranicza

Najmniej korzystna w tej dziedzinie jest sytuacja dla województwa podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego. Relacje te są związane z położeniem i liczbą przejść – małym ruchem granicznym. Udział wskaźnika kształtuje się od 25,4% w przypadku Lubelszczyzny do 1,4% dla Warmii i Mazur i odnosi się do potencjału gospodarczego sąsiedztwa. Korzystne relacje wynikają z wydatków Polaków poza zewnętrznymi granicami Unii Europejskiej w stosunku do wydatków cudzoziemców w Polsce w relacji do importu poszczególnych woje-

---

¹⁴ *Ekonomiczne aspekty polsko-białoruskiej turystyki przygranicznej*, „Gazeta Finansowa” z 4 listopada 2011 r.; biznes.pl/.../ekonomiczne-aspekty-polsko-bialoruskiej-turystyki-4898699, (12.10.2013).

wództw. Relacje nie przekraczają 5% – dla województwa podlaskiego nawet 0,8%. Należy podkreślić rolę i znaczenie wydatków cudzoziemców dla gospodarek poszczególnych województw. Wydatki te stanowią 6,9% (lubelskie), ale też 4,1% (podlaskie) i 0,5% (warmińsko-mazurskie). Ulegają zwiększeniu nawet o 2 punkty procentowe w przypadku woj. lubelskiego i podkarpackiego w stosunku do handlu hurtowego. Niezależnie od województwa wydatki cudzoziemców dla ich gospodarek stanowią dość ważną rolę, jest to szczególnie widoczne w przypadku województwa lubelskiego i podlaskiego. Należy podkreślić wagę takiej turystyki przygranicznej, w wyniku której przeciętnie te regiony uzyskują wskaźnik na poziomie ok. 6–7% łącznej wartości sprzedaży detalicznej¹⁵.

5. Korzyści i potencjalne zagrożenia

Turystyka przygraniczna to zwłaszcza wydatki na rzecz zakupu tańszych i trudno dostępnych na rodzimym rynku produktów lub usług. Tak ujęta turystyka jest ważnym instrumentem budowania obszaru bezpieczeństwa oraz dobrobytu, a także wzajemnego zaufania między narodami Europy i powinna stać się istotnym czynnikiem przeciwdziałającym negatywnym skutkom wynikającym z funkcjonowania granicy między rozszerzoną Unią Europejską i jej wschodnimi sąsiadami. Pomimo wielu barier – początkowo braku możliwości koordynowania działań między podmiotami polsko-białoruskimi rozwijającymi transgraniczną współpracę na poziomie władz lokalnych, instytucji rządowych i organizacji pozarządowych – „odwilż” w stosunkach Unia Europejska – Białoruś na przełomie 2007 i 2008 r. pozwoliła na wznowienie działań na rzecz rozwoju współpracy energetycznej, gospodarczej i granicznej. Przejawem tego było m.in. otwarcie przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Mińsku i podjęcie inicjatywy włączenia Białorusi do EPS/Partnerstwa Wschodniego. Geneza tych decyzji łączy się ze zmianami w otoczeniu współpracy transgranicznej, ekonomicznej, społecznej i politycznej. Wydarzenia z grudnia 2010 r. związane z wyborami na Białorusi zachwiały wiarę we właściwą drogę przemian w tym kraju, jednak kontakty handlowe pozostały korzystne dla strony polskiej oraz

---

¹⁵ *Ibidem.*

białoruskiej i są źródłem pozyskania dość znacznych dochodów przez podmioty handlu materiałami budowlanymi, żywnością czy też paliwami. Są też źródłem potencjalnych zagrożeń dla stacji paliwowych na terenie Polski Wschodniej ponoszących dość znaczne straty z tytułu zakupu białoruskiego paliwa przez obywateli Polski. Jedni liczą zyski, drudzy straty. Kolejne szanse i zagrożenia niesie też przyszły mały ruch graniczny między Polską a Białorusią, który podobnie jak w przypadku Lubelszczyzny może ożywić pogranicze Podlasia. Kolejnym przykładem wykorzystania turystyki w tworzeniu płaszczyzny integracji i rozwoju regionów wschodnich jest promocja zrównoważonego rozwoju turystyki. W Polsce przygotowany i wdrożony jest projekt w kategorii: Turystyka, promocja Polski Wschodniej. Dotyczy on takich elementów składowych: Rozwój Polski Wschodniej (województwo lubelskie), Rozwój Polski Wschodniej (województwo podkarpackie), Rozwój Polski Wschodniej (województwo podlaskie), Rozwój Polski Wschodniej (województwo świętokrzyskie), Rozwój Polski Wschodniej (województwo warmińsko-mazurskie) przy aktywnym włączeniu współpracy z krajami sąsiednimi: Rosją, Litwą, Białorusią i Ukrainą¹⁶.

Działania promocyjne ww. projektu skupią się na prezentacji wybranych dla poszczególnych województw produktów turystyki aktywnej i specjalistycznej. Będą obejmować przede wszystkim grupę produktów dla turystyki aktywnej na obszarach cennych przyrodniczo, dla turystyki krajoznawczej na obszarach wiejskich, turystyki kulinarnej oraz grupę produktów wykorzystujących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych, grup etnicznych i religijnych, a także wielowyznaniową spuściznę religijną makroregionu.

Głównym celem kampanii jest zwiększenie zainteresowania ofertą turystyczną wschodnich województw Polski oraz krajów sąsiednich, co przełoży się na zwiększenie liczby turystów odwiedzających regiony objęte kampanią. Ma ona spowodować stopniowe dojrzewanie nastawienia grup docelowych do promowanej oferty. Zadaniem kampanii będzie zmiana dominujących obyczajów spędzania wolnego czasu, nakłonienie odbiorców do skorzystania z nieszablonowej oferty umożliwiającej obcowanie z przyrodą i wielokulturowością. Przewiduje się, że rezultat projektu, czyli wzrost liczby przyjazdów turystycznych do Polski Wschodniej, może się przełożyć na osiągnięcie długofalowych efek-

---

¹⁶ Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej, www.polskawschodnia.gov.pl/NaborWnioskow/Documents/PORPW (8.10.2013).

tów kampanii, tj. zwiększenie wpływów z turystyki w makroregionie, zwiększenie zatrudnienia w sektorze usług, w tym głównie w turystyce.

Dynamiczny rozwój turystyki transgranicznej oprócz oczywistych korzyści dla regionów może przynieść także potencjalne zagrożenia. Turystyka jest tak interdyscyplinarną dziedziną, że dzięki szeroko zakrojonej kampanii promującej atrakcje tego terenu wzmocniony ruch turystyczny przyczyni się do wzrostu dochodów społeczności lokalnych i utworzenia nowych miejsc pracy w różnorodnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego. Niewymiernym, lecz bardzo istotnym atutem tego projektu będzie wzmocnienie wizerunku Polski Wschodniej jako miejsca o szczególnie cennym potencjale turystycznym. Można więc uznać, że z efektów projektu mają szansę skorzystać nie tylko branża turystyczna (przedsiębiorcy), samorządy czy organizacje pozarządowe, ale także społeczność lokalna. Rada Ministrów RP przyjęła 11 lipca 2013 r. aktualizację *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*¹⁷. Dokument wyznacza główne kierunki rozwoju makroregionu i stanowi podstawę do planowania działań rozwojowych w ramach nowych programów operacyjnych na lata 2014–2020.

Według najnowszych danych z raportu *European Tourism in 2013: Trends & Prospects* Europejskiej Komisji Turystyki wynika, że najszybciej na popularności zyskuje Europa Środkowo-Wschodnia i szturmem podbija serca turystów, choć lider nie jest z tego regionu¹⁸. Według prognoz nasz region Starego Kontynentu może odwiedzić w 2013 r. o 7,2% więcej turystów niż w roku ubiegłym. Połowa krajów w pierwszej dziesiątce rankingu leży właśnie w Europie Środkowo-Wschodniej.

Literatura

Czynniki i bariery rozwoju regionów przygranicznych, red. J. Kitowski, Z. Ziolo, Wyd. Filii UMCS w Rzeszowie, Rzeszów 1993.

Dominik A., Kaczmarska A., Ruskowski J., *Rosja i jej byłe imperium. Środowisko – surowce – gospodarka – transformacje*, Katowice 1997.

---

¹⁷ www.gov.pl/.../strategia_rozwoju_polski_wschodniej...2020/2030 (14.10.2013).

¹⁸ *European Tourism in 2013: Trends & Prospects: Quarterly Report Q1/2013*, European Travel Commission, Brussels 2013.

- Ekonomiczne aspekty polsko-białoruskiej turystyki przygranicznej*, „Gazeta Finansowa” z 4 listopada 2011 r.
- European Tourism in 2013: Trends & Prospects: Quarterly Report Q1/2013*, European Travel Commission, Brussels 2013.
- Funkcje i perspektywy polsko-ukraińskiej współpracy transgranicznej w turystyce*, <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/4858/1/564574MTB.doc>.
- Gorzela G., *Polska Wschodnia – perspektywy rozwoju*, „Biuletyn KPZK PAN” 2000, z. 191.
- https://www.polskawschodnia.gov.pl/Projekty/Strony/Program_Promocji_Gospodarczej_Polski_Wschodniej.aspx data dostępu 15.10.2013.
- Institutionalne podstawy europejskiej współpracy transgranicznej*, www.ur.edu.pl/file/6535/02-Lechwar.
- Kaczmarek A., Ruskowski J., *Euroregions on the Polish-Ukrainian Borderland as an Important Link of European Integration*, „Journal of European Economy” 2002, TANE Termopil. UA, vol. 1.
- Kapuśniak T., *Wymiar wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej. Inkluzja bez członkostwa?*, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2010.
- Limański A., Ruskowski J., *Zmiany w światowym popycie turystycznym w świetle globalizacji gospodarki*, w: *Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 5. Економічна думка*, Тернопіль 2002.
- Malendowski W., Szczepaniak M., *Euroregiony – mosty do Europy bez granic*, Elipsa, Warszawa 2000.
- Meyer B., *Turystyka jako ekonomiczny czynnik kształtowania przestrzeni*, Wyd. US, Szczecin 2004.
- Meyer B., *Znaczenie turystyki transgranicznej w obszarach przygranicznych*, w: *Sektor turystyczny w społeczeństwie informacyjnym*, red. A. Panasiuk, Fundacja Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001.
- Problemy regionalnej współpracy transgranicznej*, red. J. Kitowski, Wyd. Filii UMCS w Rzeszowie, Rzeszów 1996.
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej*, www.polskawschodnia.gov.pl/.
- Ruskowski J., *Polsko-ukraińska współpraca transgraniczna w ramach euroregionów*, Instytut Ekonomiki i Przedsiębiorczości w Tarnopolu, Tarnopol 2004.
- Ruskowski J., *Promocja turystyki przygranicznych regionów Polski – możliwości ograniczenia*, w: *Problemy współczesnego marketingu*, red. T. Kramer, Wyd. WSZMiJO w Katowicach, Katowice 1999.
- Więckowski M., *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, Wyd. PAN-IGiPZ, Warszawa 2010.
- www.gov.pl/.../strategia_rozwoju_polski_wschodniej.

CROSS-BORDER TOURISM IN POLAND AS A TOOL FOR BUILDING COOPERATION ON THE EASTERN BORDERLAND

Summary

Tourism is not only stimulate the development of rural areas and stimulating economic activity of local communities, in our case, it plays a special role in the areas lying on the eastern Polish border. It is one of the tools to raise the competitiveness of municipalities and provinces in the area. This article is an attempt to provide cross-border tourism as one of the tools to build multi-faceted cooperation on the border of the East. Due to limitations imposed by the requirements editorial article deals with the problems contained in the title mainly on the example of Belarus and Ukraine.

The possibility of increasing the competitiveness of the border area through tourism, indicating the documents defining the scope of cooperation within the Euro-regions. Cross-border cooperation in the Euro-regions makes it possible to use EU funds for the member states and directly adjacent to them. Tourism activities in many cases becomes a crucial factor in improving the competitiveness of local communities and regions. Many of the programs and projects planned and ongoing bilateral cooperation includes representatives of government bodies and beneficiaries on both sides of the border. Cross-border cooperation ensures the flow of experiences between regions in different countries, to facilitate the development of tourism and provides coordination of infrastructure development on both sides of the border, leading to the cultural and educational development of the region, is also the tool of promotion. All this makes it contribute to economic development. Border areas and mobilization of local communities.

Keywords: tourism border areas, cross-border cooperation, the tourism policy of the European Union, euroregions, The European Neighborhood Policy.

Translated by Jacek M. Ruszkowski